

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیاست خارجی، امنیتی و دفاعی اتحادیه اروپا پس از جنگ سرد

تألیف :

دکتر محمدرضا مجیدی

(عضو هیأت علمی دانشگاه تهران)

علیرضا ثمودی

(دانشجوی دکتری مطالعات اروپای دانشگاه تهران)

یاسر نورعلی‌وند

(کارشناس ارشد مطالعات اروپای دانشگاه تهران)

سرشناسه	: مجیدی، محمدرضا، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: سیاست خارجی، امنیتی و دفاعی اتحادیه اروپا پس از جنگ سرد/ تألیف محمدرضا مجیدی، یاسر نورعلی‌وند، علیرضا ثمودی.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۲ ص.
شابک	: 978-600-114-255-0
وضعیت فهرست‌رسی	: فیبا
موضوع	: اتحادیه اروپا -- سیاست و حکومت -- ۱۹۴۵ م. -
موضوع	: اتحادیه اروپا -- روابط خارجی -- ۱۹۴۵ م. -
موضوع	: سیاست جهانی -- ۱۹۴۵ م. -
شناسه افزوده	: نورعلی‌وند، یاسر، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	: ثمودی، علیرضا، ۱۳۵۸ -
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ م ۳/۹ JN۳۰/۹
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۱/۲۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۰۴۷۵۱۸

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی
تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - پلاک ۲۰
کوچه مینا - پلاک ۲۰

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: WWW.Khorsandypub.com

سیاست خارجی، امنیتی و دفاعی

اتحادیه اروپا پس از جنگ سرد

تألیف: دکتر محمدرضا مجیدی - یاسر نورعلی‌وند - علیرضا ثمودی

چاپ اول - ۱۳۹۲

تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 600 -114-255-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۲۵۵-۰

فهرست

عنوان	صفحه
مقدمه	۹

بخش اول: اتحادیه اروپا و سیاست بین‌الملل

فصل اول - اتحادیه اروپا از دیدگاه رویکردهای نظری	۱۵
مقدمه	۱۵
۱-۱. رویکرد هنجاری	۱۵
۲-۱. رویکرد مدنی	۱۷
۳-۱. رویکرد نظامی	۱۹
فصل دوم - جایگاه اتحادیه اروپا در نظام بین‌الملل	۲۵
مقدمه	۲۵
۱-۲. جمعیت و سرزمین	۲۷
۲-۲. منابع طبیعی	۲۷
۳-۲. قدرت اقتصادی	۲۹
۴-۲. قدرت سیاسی	۳۱
۵-۲. قدرت نظامی	۳۲
جمع‌بندی	۳۵
منابع:	۳۶

بخش دوم: سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپا

فصل اول - دلایل و عوامل گرایش به اتخاذ سیاست خارجی و امنیتی مشترک	۴۱
مقدمه	۴۱
۱-۱. پایان جنگ سرد و تغییر ساختار نظام بین‌الملل	۴۲
۲-۱. وحدت مجدد آلمان	۴۳
۳-۱. بحران خلیج فارس	۴۴
۴-۱. بحرانهای بالکان	۴۵
۵-۱. تنبیه ماهیت مسائل امنیتی و ظهور تهدیدهای جدید	۴۷
۶-۱. موفقیت در زمینه همکاری اقتصادی	۴۸

۴۹	فصل دوم - آشنایی با سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۴۹	مقدمه
۵۰	۱-۲. تعریف
۵۰	۲-۲. اهداف
۵۲	۳-۲. ابزارها
۵۵	۴-۲. ساختار
۵۶	۱-۴-۲. نهادهای عام
۵۶	الف) شورای اروپا
۵۷	ب) شورای اتحادیه اروپا
۵۷	ج) کمیسیون اروپا
۵۸	د) پارلمان اروپا
۵۹	۲-۴-۲. نهادهای خاص
۵۹	الف) نماینده عالی برای سیاست خارجی و امور امنیتی
۶۲	ب) سرویس اقدام خارجی
۶۳	ج) شورای امور عمومی و روابط خارجی
۶۴	د) کمیته نمایندگان دائمی
۶۵	ه) گروه‌های کاری
۶۶	۵-۲. نظام تصمیم‌گیری در سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۷۱	۶-۲. بودجه
۷۳	فصل سوم - روند شکل‌گیری سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۷۳	مقدمه
۷۴	۱-۳. از پایان جنگ جهانی دوم تا دهه ۱۹۷۰
۷۶	۲-۳. همکاری سیاسی اروپایی
۷۸	۳-۳. سند واحد اروپایی
۷۹	۴-۳. پیمان ماستریخت
۸۱	۵-۳. پیمان آمستردام
۸۲	۶-۳. پیمان نیس
۸۳	۷-۳. پیمان قانون اساسی
۸۴	۸-۳. پیمان اصلاحی لیسبون

فصل چهارم - اقدامات و عملکردها	۸۷
مقدمه	۸۷
۱-۴. اقدامات در چارچوب همکاری سیاسی اروپایی	۸۷
۲-۴. اقدامات در چارچوب سیاست خارجی و امنیتی مشترک	۸۸
جمع‌بندی	۹۱
منابع	۹۲

بخش سوم: سیاست دفاعی و امنیتی مشترک

فصل اول- آشنایی با سیاست دفاعی و امنیتی مشترک	۱۰۱
مقدمه	۱۰۱
۱-۱. تعریف و اهداف	۱۰۱
۲-۲. ساختار	۱۰۴
۱-۲-۲. کمیته سیاسی و امنیتی	۱۰۵
۲-۲-۲. کمیته نظامی اتحادیه اروپا	۱۰۵
۳-۲-۲. ستاد نظامی اتحادیه اروپا	۱۰۶
۴-۲-۲. کمیته مدیریت بحران‌های غیرنظامی	۱۰۷
۵-۲-۲. واحد برنامه‌ریزی سیاسی و هشدار اولیه	۱۰۷
۶-۲-۲. نیروی واکنش سریع	۱۰۸
۷-۲-۲. آژانس دفاعی اروپا	۱۰۸
۸-۲-۲. گروه‌های نظامی - عملیاتی اتحادیه اروپایی	۱۰۹
۹-۲-۲. مرکز وضعیت مشترک	۱۱۰
فصل دوم - روند شکل‌گیری سیاست دفاعی و امنیتی مشترک	۱۱۳
مقدمه	۱۱۳
۱-۲. نشست سن مالو	۱۱۴
۲-۲. نشست کلن	۱۱۷
۳-۲. نشست هلسینکی	۱۱۸
۴-۲. نشست فیرا	۱۱۹
۵-۲. پیمان اصلاحی لیسبون	۱۲۰
• دفاع متقابل	۱۲۱
• همکاری ساختارمند دائم	۱۲۱
• شرط انسجام و شرط کمک متقابل	۱۲۲

۱۲۳	فصل سوم - اقدامات و عملکردها
۱۲۸	جمع‌بندی
۱۲۸	منابع:

بخش چهارم: جایگاه ناتو در امنیت اتحادیه اروپا

۱۳۵	فصل اول - ناتو پس از جنگ سرد
۱۳۵	مقدمه
۱۳۵	۱-۱. اجلاس رم (۱۹۹۱)
۱۳۷	۲-۱. اجلاس واشنگتن (۱۹۹۹)
۱۳۹	۳-۱. اجلاس پراگ (۲۰۰۲)
۱۴۰	۴-۱. نشست لیسبون (۲۰۱۰)
۱۴۲	۵-۱. گسترش ناتو
۱۴۵	فصل دوم - روابط ناتو و اتحادیه اروپا
۱۴۵	مقدمه
۱۴۵	۱-۲. روابط قبل از شکل‌گیری سیاست دفاعی و امنیتی مشترک
۱۴۷	۲-۲. روابط در چارچوب سیاست دفاعی و امنیتی مشترک
۱۴۸	۱-۲-۲. دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹: شناخت از یکدیگر
۱۵۱	۲-۲-۲. دوره ۲۰۰۷-۲۰۰۳: سالهای متلاطم
۱۵۲	۳-۲-۲. دوره ۲۰۰۷ تاکنون: روابط جدید فراتر از همکاری
۱۵۴	۳-۲. چالشهای پیش روی روابط سیاست دفاعی و امنیتی مشترک با ناتو
۱۵۶	۴-۲. چشم‌انداز روابط ناتو و سیاست دفاعی و امنیتی مشترک
۱۵۷	جمع‌بندی
۱۵۸	منابع و مآخذ

بخش پنجم: موانع و چالشهای تحقق سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا

۱۶۳	فصل اول - چالشهای ساختاری
۱۶۳	مقدمه
۱۶۵	۲-۱. حساسیت بر روی حاکمیت ملی
۱۶۷	۳-۱. سازوکار تصمیم‌گیری

۱۶۹	۴-۱. ساختار پیچیده
۱۷۱	۵-۱. نبود یک نهاد مقتدر اجرایی
۱۷۲	۶-۱. بودجه
۱۷۵	فصل دوم - چالش‌های داخلی
۱۷۵	مقدمه
۱۷۵	۱-۲. گسترش اتحادیه اروپا
۱۷۸	۲-۲. نبود هویت مشترک اروپایی
۱۸۰	۳-۲. منافع ملی و سیاست‌های خارجی متفاوت اعضا
۱۸۱	۱-۳-۲. نگاه انگلیس به سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۱۸۳	۲-۳-۲. نگاه فرانسه به سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۱۸۵	۳-۳-۲. نگاه آلمان به سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۱۸۸	۴-۲. شکاف میان توان و انتظارات اعضا
۱۹۰	۵-۲. تغییر دولتها و روی کار آمدن سیاستمداران جدید
۱۹۳	فصل سوم - چالش‌های خارجی
۱۹۳	مقدمه
۱۹۴	۱-۳. رویکرد آمریکا به سیاست خارجی و امنیتی مشترک
۱۹۶	۲-۳. نقش ناتو در امنیت اروپا
۱۹۸	۳-۳. نقش روسیه
۲۰۱	جمع‌بندی
۲۰۱	منابع:
۲۰۹	نتیجه‌پایانی
۲۱۷	منابع و مأخذ
۲۱۷	منابع فارسی
۲۱۷	۱- کتابهای فارسی:
۲۱۸	۲- مقالات فارسی:
۲۲۰	English Reference
۲۲۰	1-English Books
۲۲۳	2-English Articles
۲۳۲	3-Electronic Resoueces

مقدمه

رابرت کگان^۱ در کتاب معروف خود «بهشت و قدرت؛ آمریکا و اروپا در نظم نوین جهانی» عنوان می‌کند که اتحادیه اروپا در طول سال‌های عمر خود با وجود تردید کارشناسان در هر دو سوی اقیانوس اطلس در مورد وعده وحدت، خوب پیش رفت و اروپای متحد به عنوان یک قدرت اقتصادی درجه یک ظاهر شد که می‌تواند در برابر اقتصاد ایالات متحده و سایر کشورهای قدرتمند در این زمینه به رقابت بپردازد. اما اگر پایان جنگ سرد همانگونه که بسیاری هم در اروپا و هم در ایالات متحده انتظار داشتند، به شروع دورانی جدید انجامیده بود که در آن قدرت اقتصادی مهمتر از قدرت سیاسی و نظامی بود، آنگاه اتحادیه اروپا به واقع در موقعیتی قرار می‌گرفت که بی‌توانست به اندازه تاثیر و نفوذ آمریکا نظام جهانی را شکل دهد. ولی پایان جنگ سرد اهمیت نیروی نظامی را کم نکرد و اروپاییان دریافتند که قدرت اقتصادی لزوماً به قدرت استراتژیکی و ژئوپلیتیکی تبدیل نمی‌شود.

از این رو، اعضای اتحادیه اروپا پس از جنگ سرد و بدنبال موفقیت‌های چشمگیری که در زمینه همگرایی اقتصادی و همکاری‌های تجاری بدست آوردند به این درک رسیدند که یک اروپای هر چند قدرتمند در زمینه اقتصادی اگر از توانایی‌های مشترک سیاسی و نظامی بهره نگیرد، در سایه دیگر قدرت‌های جهانی قرار خواهد گرفت. بنابراین، با پایان جنگ سرد و وقوع رخدادهایی همانند فروپاشی نظام دوقطبی و تغییر نظام بین‌المللی، وحدت مجدد دو آلمان، جنگ خلیج فارس و بحران‌های بالکان اعضای اتحادیه اروپا عزم خود را برای حرکت به سمت همگرایی سیاسی و ایجاد ساختارهای سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی مشترک جزم کردند.

اگر چه همکاری‌های سیاسی و نظامی پس از جنگ جهانی دوم و در دوران جنگ سرد در چارچوب اتحادیه اروپای غربی (۱۹۵۴) و همکاری سیاسی اروپایی (دهه ۱۹۷۰) از سوی کشورهای اروپایی دنبال شده بود، اما هیچ یک از آنها نه از قابلیت‌های بالایی برخوردار بودند و نه در چارچوب رسمی و در قالب معاهدات اتحادیه اروپا گنجانده شده بودند. این پیمان ماستریخت (۱۹۹۲) بود که با ایجاد سیاست خارجی و امنیتی مشترک به عنوان ستون دوم از سه ستون تشکیل دهنده اتحادیه اروپا نه تنها به طور رسمی چارچوبی مستقل برای پیگیری

اهداف سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی در درون اتحادیه اروپا ایجاد کرد، بلکه با الحاق اتحادیه اروپای غربی و ادغام همکاری سیاسی اروپایی به سیاست خارجی و امنیتی مشترک در صدد وحدت رویه در امور خارجی و امنیتی بر آمد.

از این رو، با پایان جنگ سرد و تبدیل «جامعه اروپا» به «اتحادیه اروپا» بوسیله پیمان ماستریخت، ساختارهای سیاسی و امنیتی اروپایی نیز همسنگ شده و می‌باید در چارچوب سیاست خارجی و امنیتی مشترک دنبال شود. وقوع بحران کوزوو و وابستگی نظامی - عملیاتی اتحادیه اروپا به آمریکا برای حل آن، رهبران اروپایی را به فکر تکمیل سیاست خارجی و امنیتی مشترک توسط یک حلقه نظامی با عنوان «سیاست دفاعی و امنیتی اروپایی» انداخت. مقدمات این مهم در نشست سن - مالو میان تونی بلر نخست وزیر انگلیس و ژاک شیراک رئیس جمهور فرانسه مورد توافق و سازوکارهای آن در نشست هلسینکی (۱۹۹۹) ایجاد شد. بنابراین، همزمان با پایان قرن بیستم و شروع قرن حاضر اتحادیه اروپا از یک سیاست خارجی و امنیتی مشترک و یک سیاست دفاعی و امنیتی مشترک برخوردار شد.

از سوی دیگر، فروپاشی نظام دوقطبی و تغییر نظام بین‌الملل نه تنها منجر به فروپاشی ناتو نگردید، بلکه این سازمان مطابق با شرایط نوین نظام بین‌المللی به باز تعریف اهداف و اولویت‌های عملیاتی خود در سه نشست رم (۱۹۹۱)، واشنگتن (۱۹۹۹) و پراگ (۲۰۰۲) و تعریف «مفهوم نوین راهبردی» خود در سال ۲۰۱۰ دست زد. در واقع، ناتو با این اقدامات به دنبال حفظ خود همچنان به عنوان مهمترین سازوکار تامین امنیت منطقه‌ای و جهانی غرب است. و از این نظر، سیاست خارجی و امنیتی مشترک و سیاست دفاعی و امنیتی مشترک در محیطی شکل گرفته‌اند که برای سال‌ها ناتو وظیفه تامین امنیت آن را بر عهده دارد.

در نتیجه، پس از جنگ سرد ساختار سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا از سه ضلع ناتو، سیاست خارجی و امنیتی مشترک و سیاست دفاعی و امنیتی مشترک تشکیل شده است. روابط میان این سه ضلع و چگونگی مدیریت تحولات آینده به یکی از مهمترین چالش‌های پیش روی اتحادیه اروپا تبدیل شده است. این چالش به ویژه میان ناتو و سیاست دفاعی و امنیتی مشترک که از نظر اعضای تشکیل دهنده، ساختار و اهداف همپوشانی دارند، به روشنی به چشم می‌خورد.

کتاب حاضر با هدف تبیین هر یک از این سازوکارهای دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا در دوره زمانی پس از جنگ سرد و همچنین نحوه روابط آنها با یکدیگر به نگارش در آمده است. بنابراین، برای تبیین هر چه بهتر این مسئله سازماندهی کتاب از پنج بخش تشکیل شده است. در بخش نخست با عنوان «اتحادیه اروپا و سیاست بین‌الملل» بدنبال بررسی جایگاه اتحادیه اروپا هم از جنبه رویکردهای نظری و هم از لحاظ توانمندی و ظرفیتهای آن در مولفه‌های پنجگانه قدرت (جمعیت و سرزمین، منابع طبیعی، قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی و نظامی) است. هر بخش دوم کتاب با عنوان «سیاست خارجی و امنیتی مشترک» پس از ذکر عوامل گرایش اتحادیه اروپا به سمت اتخاذ چارچوب مستقل سیاست خارجی و امنیتی پس از جنگ سرد، به تعریف اهداف و سازوکارهای سیاست خارجی، روند شکل‌گیری و اقدامات و عملکردهای آن می‌پردازد.

بخش سوم کتاب با عنوان «سیاست دفاعی و امنیتی مشترک» نیز همانند بخش سوم به معرفی و روند شکل‌گیری این سیاست می‌پردازد. بخش چهارم نیز با عنوان «جایگاه ناتو در امنیت اتحادیه اروپا» ضمن بررسی تحولات در اهداف و راهبردهای ناتو پس از جنگ سرد، به روابط این سازمان با اتحادیه اروپا در چارچوب سیاست دفاعی و امنیتی مشترک پرداخته شده است. در بخش پنجم و نهایی کتاب با عنوان «موانع و چالش‌های تحقق سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپا» به بررسی موانع سد راه تحقق کامل این سازوکارهای سیاسی، دفاعی و امنیتی می‌پردازد. نتیجه کلی پژوهش در پایان کتاب ارائه خواهد شد.